

🌀 Esperanton verbit (osa 2)

esperanton partisiipit

aŭtoro Juha Metsäkallas · publikigita 2018-12-04

🌀🌀 Partisiipit

Siinä missä suomessa on useita infinitiivimuotoja, esperantossa on vain yksi: A-infinitiivin lativia vastaava *neŭtrala modo*. Muita suomen infinitiivejä vastaavat ilmaisut muodostetaan prepositioiden avulla (*laulaakseni... : por kanti mi...*) tai muuttamalla verbi substantiiviksi (*laulaessani : dum mia kant(ad)o*).

Sen sijaan partisiippien määrällä esperanto pystyy hieman kilpailemaan suomea vastaan. Tämä johtuu siitä, että esperanton partisiipeilla on kolme "ulottuvuutta" (kun en keksinyt muutakaan sanaa):

- sanaluokka
- pääluokka
- aikamuoto

Esperanton partisiipit voivat olla adjektiivieja (laatusanoja), substantiiveja (nimisanoja) tai adverbeja (seikkasanoja).

Aktiivi ja passiivi tarkoittavat esperanton partisiippien yhteydessä subjektia vast. objektia. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa **edellisessä osassa** mainitsemani seikka, etteivät suomen ja esperanton passiivit ole samanlaisia.

Aikamuoto ilmaisee partisiipin osoittaman tapahtuman tai tekemisen ajankohtaa suhteessa lauseen predikaattiin, esperantoksi *ĉefverbo*.

Lasketaanpa. Kolme sanaluokkaa kertaa kaksi pääluokkaa kertaa kolme aikamuotoa, $3 \times 2 \times 3 = 18$. Höh, eihän tuosta ole suomelle vastustusta, mutta otetaanpa huomioon, että adjektiivisia partisiippeja käytetään usein esti-verbin kanssa liittomuodossa ja esti-verbillä on neljä moodia, joista *reala modolla* kolme aikamuotoa, yhteensä esti-verbillä on kuusi muotoa. Lasketaanpa uusiksi:

- adjektiivisia partisiippeja: $2 \times 6 \times 3 = 36$
- substantiivisia partisiippeja: 6
- adverbisiä partisiippeja: 6

Esperantossa on siis yhteensä 48 erilaista partisiippirakennetta.

🌀🌀 Adjektiiviset partisiipit

Adjektiiviset partisiipit muodostavat partisiippien suurimman ryhmän, koska lähes aina ne muodostavat esti-verbin kanssa liittomuodon.

☞ Aktiivi

Aktiivin adjektiiviset partisiipit kuvaavat aktiivissa (= esti-verbi ei ole passiivissa), minkälainen lauseen subjekti on. Esim. *reala modon* preesenssissä olevan esti-verbin (*estas*) kanssa saadaan seuraavat partisiippimuodot:

pääte	aikamuoto	merkitys	esimerkki
-inta	preterito	tekeminen on päättynyt	Homo, kiu antaŭe legis, estas leg <u>inta</u> homo.
-anta	prezenco	tekemisen aikana	Homo, kiu ankoraŭ legas, estas leg <u>anta</u> homo.
-onta	futuro	tekeminen ei ole vielä alkanut	Homo, kiu poste legos, estas leg <u>onta</u> homo.

Kaikki mahdolliset liittomuodot sisältävä taulukko on liian iso tässä esitettäväksi, mutta alku menee näin:

	suomennos	gramatika nomo	suomen kielioppimuoto
esti leginta	olla ollut lukenut, olla ollut lukemassa	aktiva perfekta infinitivo	NUT- tai MA-partisiippi
esti leganta	olla lukeva, olla lukemassa	aktiva prezenca infinitivo	aktiivin VA- tai MA-partisiippi
esti legonta	olla (myöhemmin) lukeva	aktiva futura infinitivo	aktiivin VA-partisiippi
estis leginta	olin/olit... lukenut	aktiva pluskvam-perfekto	aktiivin pluskvam-perfekti
estis leganta	olin/olit... lukemassa	aktiva imperfekto	MA-partisiippi
estis legonta	olin/olit... (myöhemmin) lukeva	aktiva preterita ĉirkaŭfrazo futuro	aktiivin VA-partisiippi (liittoimperfekti)
estas leginta	olen/olet... lukenut	aktiva perfekto	aktiivin perfekti
...

Periaatteessa esti-verbin kaikista muodoista (*esti*, *estis*, *estas*, *estos*, *estu* ja *estus*) voidaan muodostaa liittomuoto kaikkien kolmen aktiivin adjektiivisen partisiippimuodon (*leginta*, *leganta* ja *legonta*) kanssa. Käytännössä käyttö onneksi rajoittuu vain muutamaan, lähinnä perfektiin ja pluskvamperfektiin.

☞ Passiivi

Passiivin adjektiiviset partisiipit kuvaavat aktiivissa (= esti-verbi ei ole passiivissa) minkälainen lauseen objekti on. Esim. *reala modon* preesenssissä olevan esti-verbin (*estas*) kanssa saadaan seuraavat partisiippimuodot:

pääte	aikamuoto	merkitys	esimerkki
-------	-----------	----------	-----------

-ita	preterito	tekeminen on päättynyt	Libro, kiun oni antaue legis, estas <u>legita</u> libro.
-ata	prezenco	tekemisen aikana	Libro, kiun oni ankoraŭ legas, estas <u>legata</u> libro.
-ota	futuro	tekeminen ei ole vielä alkanut	Libro, kiun oni poste legos, estas <u>legota</u> libro.

Aktiivin tapaan periaatteessa esti-verbin kaikista muodoista (*esti, estis, estas, estos, estu* ja *estus*) voidaan muodostaa liittomuoto kaikkien kolmen passiivin adjektiivisen partisiippi-muodon (*legita, legata* ja *legota*) kanssa. Käytännössä käyttö rajoittuu taaskin vain muutamaan, lähinnä perfektiin ja pluskvamperfektiin. Osa yhdistelmistä on lisäksi suomalaisesta vinkkelistä katsoen järjettömiä.

	suomennos	gramatika nomo	suomen kielioppimuoto
esti legita	olla ollut luettu, luvussa	pasiva perfekta infinitivo	TU-partisiippi
esti legata	olla luettava(na), luvussa	pasiva prezenca infinitivo	passiivin VA-partisiippi
esti legota	tulla luettavaksi, tulla lukuun	pasiva futura infinitivo	
estis legita	oli ollut luettu	pasiva pluskvam-perfekto	passiivin pluskvam-perfekti
estis legata	oli luettu	pasiva imperfekto	passiivin imperfekti
estis legota	oli (kohta) luettu	pasiva preterita ĉirkaŭfrazo futuro	
estas legita	on ollut luettava(na), luvussa	pasiva perfekto	passiivin perfekti
...

☞☞ Substantiiviset partisiipit

Substantiiviset partisiipit ovat verbien partisiippimuodoista muodostettuja substantiiveja, päätte on siis *-o*. Ne määrittävät, mikä aktiivin subjekti tai passiivin objekti tekee. Koska kyseessä on substantiivi, subjektiksi tai objektiksi ajatellaan yleensä ihminen tai jokin olio.

Suomeksi näitä ei usein voi kääntää yhdellä sanalla, vaan NUT- tai (sekä aktiivin että passiivin) VA-partisiipilla ynnä pääsanalla, subjektilla vast. objektilla. Tai sitten sivulauseen avulla, jolloin lopputulos on helposti "intiaanikieltä": hän, joka tanssii susien kanssa ☐☐☐

substantiva participo	suomeksi	gramatika nomo
<u>leginto</u>	lukija; lukenut ihminen/olio; hän/se, joka luki	aktiva preterita substantiva participo
<u>leganto</u>	lukija; lukeva ihminen/olio; hän/se joka lukee nyt	aktiva prezenca substantiva participo

<u>legonto</u>	lukija; lukeva ihminen/olio; hän/se joka lukee myöhemmin	aktiva futura substantiva participo
<u>legito</u>	luettu ihminen/olio; hän/se, jota luettiin	pasiva preterita substantiva participo
<u>legato</u>	luettava ihminen/olio; hän/se jota luetaan nyt	pasiva prezenca substantiva participo
<u>legoto</u>	luettava ihminen/olio; hän/se jota luetaan myöhemmin	pasiva futura substantiva participo

☞☞ Adverbiset partisiipit

Adverbiset partisiipit ovat kenties vaikeimmin selitettävissä. Ne kuvaavat partisiippisen verbin toimintaa suhteessa predikaattiin [kaikki kuorossa: mitä??]. Suomeksi ne yleensä kääntyvät lauseenvastikkeiksi.

Aktiivin adverbiset partisiipit kuvaavat subjektin muutosta, mistä seuraa, ettei esperantoksi voi ilmaista adverbista partisiippia käyttäen suomen lauseenvastiketta, jossa predikaatilla ja lauseenvastikkeen verbillä on eri tekijä (*Tiedän hänen osaavan esperantoa*).

- **-inte**

Aktiivin preteritin adverbinen partisiippi (*aktiva preterita adverba participo*) kuvaa subjektin muutosta, joka tapahtui ennen predikaattiverbin kuvaamaa toimintaa.

- *Ri faris sian taskon. Poste ri iris hejmen. → Farinte sian taskon ri iris hejmen. :*
Hän teki tehtävänsä, minkä jälkeen hän meni kotiinsa. →
Tehtyään tehtävänsä hän meni kotiinsa.
Tehtävän tekeminen tapahtui ennen kotiin menoa.

- **-ante**

Aktiivin preesenssin adverbinen partisiippi (*aktiva prezenca adverba participo*) kuvaa subjektin muutosta, joka tapahtuu samaan aikaan kuin predikaattiverbin kuvaama toiminta.

- *Ri legis sian libron kaj manĝis samtempe pomon. → Manĝante pomon ri legis sian libron. :*
Hän luki kirjaansa ja samalla söi omenaa. →
Syödessään omenaa hän luki kirjaansa.
Syöminen ja lukeminen tapahtuvat samanaikaisesti.

- **-onte**

Aktiivin futuurin adverbinen partisiippi (*aktiva futura adverba participo*) kuvaa subjektin muutosta, joka tapahtuu myöhemmin kuin predikaattiverbin kuvaama toiminta.

- *Ri intencis skribi leteron. Tial ri kolektis siajn skribilojn. → Skribonte leteron ri kolektis siajn skribilojn. :*
Hän aikoi kirjoittaa kirjeen, mitä varten hän keräsi kynänsä. →
Kirjoittaakseen kirjeen hän keräsi kynänsä.
Kynien kerääminen tapahtuu ennen kirjoittamista.

Passiivin adverbisten partisiippien kohdalla kenties selkeiden näkyä esperanton passiivin ero

suomeen. Esperanton passiivihan ei kuvaa tekemistä vaan olotilan muutosta. Kun esperanton passiivi voi saada tekijän agenttirakenteen kautta, esperanton passiivin adverbinen partisiippi kääntyykin suomen aktiiviksi ?

- **-ite**

Passiivin preteritin adverbinen partisiippi (*pasiva preterita adverba participo*) kuvaa objektin muutosta, joka tapahtui ennen predikaattiverbin kuvaamaa toimintaa.

- *Mi tute ne atendis lin, sed li tamen venis al mi.* →

Li venis al mi tute ne atendite. :

En odottanut häntä lainkaan, mutta hän kuitenkin tuli luokseni. →

Hän saapui luokseni odottamatta.

Ei-odottaminen tapahtui ennen tulemistä. Suomeksi ilmaisun ”odottamatta” mieltää kiinteäksi ilmaisuksi eikä tule ajatelleeksi, että se on MA-infinitiivi.

- **-ate**

Passiivin preesenssin adverbinen partisiippi (*pasiva prezenca adverba participo*) kuvaa objektin muutosta, joka tapahtuu samaan aikaan kuin predikaattiverbin kuvaama toiminta.

- *Ili laboris. Samtempe la mastro rigardis ilin.* →

Ili laboris rigardate de la mastro. :

He työskentelivät. Samalla mestari katseli heitä. →

He työskentelivät mestarin katsellessa heitä. /

Heidän työskentellessään mestari katseli heitä.

Työskenteleminen ja katsominen tapahtuvat samanaikaisesti. Koska kummassakin lauseessa on tekijä mainittu (he vast. mestari), suomeksi kumpaakaan verbiä ei voi laittaa passiiviin. Lisäksi suomeksi kumman tahansa verbin voi laittaa helposti lauseen-vastikkeeseeksi, sanajärjestyskin voi olla sama, ks. yllä. Esperantoksi vaihtaminen ei käy yhtä helposti. Virke *La maestro rigardis laborita de ili* on kaikkea muuta kuin luonteva eikä taida edes olla oikein.

- **-ote**

Passiivin futuurin adverbinen partisiippi (*pasiva futura adverba participo*) kuvaa objektin muutosta, joka tapahtuu myöhemmin kuin predikaattiverbin kuvaama toiminta.

- *Oni preskaŭ kaptis lin, sed li forkuris.* →

Kaptote li forkuris. :

Hänet melkein otettiin kiinni, mutta hän pakeni. →

Melkein kiinniotettuna hän pakeni.

Esimerkki suomennoksineen on suoraan [Lernun kielioppiosista](#), missä siellä on kaiken huipuksi pilkkuvirhe puhumattakaan, että käännös on epäonnistunut. Mielestäni parempi olisi ”Olleessaan jäämäisillään kiinni hän pakeni”. Esperanton virkkeen idea nimittäin on, että pakenemisen hetkellä (joka siis oli menneisyydessä) kiinniotto oli tulevaisuudessa, vasta tapahtumassa.

Kaiken kaikkiaan virke on ainakin minulle erittäin vaikeaselkoinen, koska futuuri ei olekaan absoluuttisessa tulevaisuudessa (esim. huomenna), vaan esperanton partisiippi, *kapote*, osoittaa tapahtuman ajankohtaa suhteessa predikaattiin, *forkuris*, eli on pakenemisen tulevaisuudessa. Koska pakeneminen tapahtui menneisyydessä, voi ”melkein kiinnijääminenkin” olla tapahtunut menneisyydessä!

Itse soisin kovasti, että nämä adverbiset partisiipit eivät juuri näkisi päivänvaloa. Kenties *ne atendite*, odottamatta, jonka miellän kiinteäksi ilmaisuiksi, ja pari muuta saisivat jäädä, mutta muut, varsinkin passiivin adverbiset partisiipit voisi tunkea...

« osa 3

La origina artikolo estas publikigita 2018-12-04 en la retejo **Finna bablejo** kun rubriko **Esperanton verbit (osa 2)**. Ĉi tiu PDF-versio estas kreita 2021-01-11. Vidu ankaŭ la aliajn afiŝojn de tipo artikolo, **finnalingvaj**.